

Den blicherske novelle

Den poetiske realisme er ikke bidsk og samfundskritisk, som den senere naturalisme, men snarere en konstrueret overfladerealisme, der anskuer realiteterne i idealernes lys. Når virkeligheden måles med idealerne, falder det ofte tragisk ud, og det gælder i særdeleshed for den største poetiske realist, Steen Steensen Blicher (1782-1848). Blicher er dog ikke entydigt poetisk realist – en del af forfatterskabet peger også ind i romantismen.

Blichers noveller

"Ak, hvor forandret", hedder en af Blichers noveller. Den bratte overgang, katastrofens indtræden, er et grundmotiv i Blichers noveller. De fortæller et skæbneforløb. De bygger op til en skæbnesvanger situation. En enkel begivenhed udløser forløbets videre faser. Blichers personer er ikke forudbestemte, men underlagt sociale og erotiske kræfter, der bliver afgørende. På den måde er Blicher moderne, selv om eller netop i kraft af, at han er usamtidig – ude af trit med sin romantiske samtid. Han tilbagefører sine personers tragedier til drifter i dem selv og til sociale vilkår i omverdenen.

Blicher indfanger om nogen *driftens fatalitet*: kønnet er og bliver skæbne, fordi lysten og de løgne, den udsættes for, driver personerne. Og for det meste bringer seksualiteten dem til et fald, fra den svimlende lykke til indsigten i det tabtes uigenkaldelighed. *Tiden*, som en størrelse, der ikke kan tilbagekaldes, er et andet blichersk grundmotiv. Ak, hvor forandret.

Ved at oversætte og med sit indgående kendskab til engelsk litteratur har Blicher lært nogle greb, der hæver den gode historie til mere end bare en god historie. Blicher mestrer i modsætning til samtidige prosaister som Poul Martin Møller og Ingemann brugen af *fortælleren*.

Han bryder med brugen af den autoritative alvidende fortæller, der leverer en færdig fortolkning af forløbet. I stedet lader han fortælleren være part i handlingen. Fortælleren har en interesse i begivenhederne og derfor også en interesse i, at hans fortolkning bliver taget for gode varer. Men netop derved åbner *forfatteren* Blicher for, at vi kan se andre tolkningsmuligheder. Hermed forskydes interessen fra det fortalte til måden, det fortælles på og retur. Pludselig er handlingen ikke det, vi troede, den var. Måske er den endda en anden og bedre. Og pludselig er fortælleren ikke den, vi troede, han var, men en anden. Blichers fortællere er i en vis forstand *troværdige*, fordi de lidenskabeligt er optagede af det, de beretter, men *upålidelige*. Med Blicher mister fortælleren sin uskyld i dansk litteratur.

En novelle definerer sig ved at handlingen fokuserer på en begivenhed, der ændrer en given orden. Det betyder, at der mindst skal være et, men gerne flere vendepunkter i handlingen. At skrive noveller handler derfor om at skildre, hvilke affekter det sætter fortællingens karakterer i. I Blichers tilfælde handler det også om, hvordan det påvirker fortællerens fremstilling af handlingen, at denne også er part og ofte i affekt.

Blicher skriver sig, med sin evne til at destabilisere en verden og et verdensbillede, ind i romantismen. Hos ham lever forsynstro og idealisme side om side med et blik for livets forgængelighed og menneskers skrøbelighed. Blichers personer bringes ofte ikke bare ud af fatning, men også ud af sig selv, når de bliver part i konflikter eller viklet ind i erotisk tiltrækning og moralske dilemmaer. Det gælder i særdeleshed den novelle, vi nu skal se på.

Sildig opvågnen – et trekantsdrama

Den samtidige kritiker J.N. Madvig roser de første fire bind af Blichers Samlede Noveller i sin anmeldelse fra 1835. Blichers sans for den poetiske realisme, for det hjemlige genrebillede med jysk lokalpræg falder i anmelderens smag. Men ikke novellen "Sildig opvågnen", som han finder er en indtil smudsigste detalje udført, aldeles uæstetisk skildring af et dobbelt ægteskabsbrud og horeliv. Novellen er et trekantsdrama, iscenesat så det kunne skabe skandalesucces i en biografisk læsning. Ved at kalde byen R og personerne W, L og H fingerer Blicher autenticitet, men det er ikke blot det, han vil, han vil også skabe et begær hos læseren, et begær efter at nå ind til kernen i den erotiske historie, der får så fatale følger.

Et andet raffinement er valget af fortæller. Præsten W ser begivenhederne på tidsmæssig afstand. Der er 31 år mellem fortælle tiden og den fortalte tids begyndelse. Og ca. syv år mellem fortælle tidens begyndelse og lægens selvmord, som danner anslaget. Med rammefortællingen lægger Blicher op til, at denne historie er en afdækning af en tragisk historie, udført af et kronvidne. Det fortolkende tilbageblik foregiver at skabe orden og levere svarene. Men undervejs får Blicher rejst en række spørgsmål. For præsten, hvis metier skulle borge for sandhed, er involveret, mere end han selv ved af, ja han er endog part i dramaet. Gennem hele fortællingen kan den skarpsindige læser se hans betagelse af den person, han fordømmer, Elise.

Som ung kapellan brænder fortælleren varm på Elise ved et bal. Som svar på deres dans giver hun ham et håndtryk med underforståede erotiske signaler, eller i hvert fald oplever han det sådan. Da præsten senere erfarer, at Elise allerede på dette tidspunkt er hemmeligt forlovet med lægen, forarges han. Men læseren ved, at også fortælleren er forlovet, sin egen dobbeltmoral er han blind for.

Lidt senere fortæller han skodesløst, at Elise føder otte måneder efter brylluppet. Også denne diskrete oplysning skal forarge, men vi ved, at den skyldes hans jalousi. Efter hvedebrødsdagene har lægen pralet med Elises fyrige seksualitet over for præsten.

Fire år senere træder kaptajnen ind i historien, og triangel – omgangskredsen mellem byens tre førende par – dannes. Det er påfaldende, at præsten fantasierer over, hvordan de ægteskabelige kort kunne være blandet, hvis de skulle danne par efter temperament. Og kabalen går op: Elise og han burde være bestemt for hinanden. Men sådan er det ikke.

Ved en maskerade er læge- og kaptajnsparret i samme kostumer – ifølge præsten er det Elise, der står bag, og hun forfører nu kaptajnen i et sidelokale til festen. Historiens hemmelige veje vil, at præsten, der lider af migræne, netop har trukket sig tilbage i dette rum og bliver vidne til forførelsen. Han kender altså til det sidespring, der bliver til omkring 20 års utroskab mellem lægefruen og kaptajnen. Ja, han og konen følger det nærmest udspionerende.

Det skjulte forhold kommer for en dag, da kaptajnen taler i febevildelse til lægen. Kaptajnen dør af sin sygdom og samvittighedskvaler, lægen tager sig af dage. Men først efter at han har ventet på Elises hjemkomst en uge. I den mellemliggende tid burde præsten tale ham til fornuft, men han drysser salt i sårene ved at nævne faderskabsproblemet. Lægen er langt om længe vågnet op af sin søvn, hans verden ligger i ruiner, deraf titlen på novellen. Og dog. Det er ikke blot lægen, der vågner op af årtiers bedrag. Den morgen, Elise ankommer, sover fortælleren over sig. Selvmordet er en kendsgerning.

De følgende år lever Elise videre, stolt og udadtil uden fortrydelse. Præstens hensigt er at udstille hende som en vampyr, der har ødelagt to, eller skal vi sige tre mænds lykke. Men det er ikke Blichers. Han dobbelteksponerer billedet. Dels får vi indirekte et portræt af præsten, hans medskyld, hans dobbeltmoral, hans jalousi. Dels får vi et direkte portræt af Elise i form af de breve, som uredigeret gengives. I dem fremstår hun som en kvinde, der lever sit driftsliv ud. I virkeligheden er hun tro – tro mod sig selv, mod sin elskede, som hun ikke svigter i de mange år, forholdet varer.

Blichers litterære filosofi

Selv om fortælleren i Blichers fortællinger iscenesættes som identisk med forfatteren, er dette også et tekstligt spil. Blicher driver gæk med sin læser ved at udgive sig for at være med i historien. Alligevel kan citatet tages som en poetik, et koncentrat af Blichers litterære filosofi.

For Blichers fiktive fortællere er det et eksistentielt must at fortælle for at skabe mening og orden i deres kaotiske liv. Verden er ikke gennemsigtig, et liv slet ikke. At fortælle et menneskes historie er et forsøg på at få tågen til at lette. Når Blicher bagefter river tæppet væk under sine fortællere, så angiver han, at tilværelsen ikke rummer én fortolkning, én sandhed, men flere. Tilværelsen som sådan lader sig ikke endeligt kortlægge.

Derfor er genvalget rigtigt. Novellen undlader nemlig at forklare livet, den fortæller det. Den lægger de afgørende situationer frem. I sine bedste noveller som "Brudstykker af en landsbydegns dagbog", "Sildig opvågningen", "Præsten i Vejlbj" og "Hosekræmmeren" er Blichers kunst af internationalt format.